

ЛИКВИДИРАТИ МАЛЕ И ВЕЛИКЕ МРЖЊЕ

● *И поред тешке економске кризе — додатно заоштрене национализмима, етатизмима, поделама па и политичким нејединством руководства — Југославија опстаје. Из тог стања стагнације Југославија, међутим, мора брзо да изађе, уколико мисли да ухвати прикључак с развијеним светом. Чегга морамо да се ослободимо да бисмо изишли брже из кризе? Како Ви видите југословенске перспективе и наше путеве у 21. век?*

Мислим да југословенско друштво из фазе стагнације, у којој се сада налази, може да изађе уз одређене услове. Прво, то је велика кадровска обнова, која мора почети од врха, а затим обухватити читаво друштво. Друго, то је друштвена реформа која садржи програм економских, политичких и културних промена. Економске промене треба да обезбеде већу продуктивност рада и већи стандард. Политичке промене треба да обезбеде функционисање једне модерне, ефикасне, али и социјалистичке демократске државе. Културне промене треба да омогуће услове за слободан развој науке, образовања и уметности, тако да оне прате, али и доприносе хуманом и прогресивном развоју нашег друштва, али и савременог света уопште.

Мислим да ће мобилизација за такав програм ликвидирати мале и велике мржње које сада карактеришу наш друштвени живот. Те мржње и криза иду заједно. Хране једна другу. Али ишче-завају једна са другом.

● *Кад ће наш радник осетити благодети предстојећих реформи, кад ће живети боље?*

Радничкој класи никада ништа није било поклоњено. За све је морала да се избори сама. И сада је у току сукоб између снага

Интервју Главном и одговорном уреднику „Вечерње новости“ Радисаву Раду Брајовићу. Београд, јануар 1989. године.

које су за реформу, за промене, и оних који су за status quo, којима одговара политички волунтаризам, бирократска самовоља, заштита парцијалних интереса и разни монополски положаји. Та битка се, управо, мора добити на терену материјалних односа, на директном повезивању робне производње и самоуправљања. Суочавање самоуправљача са законитостима модерне робне производње отвара простор да се радници и као појединци и као радни колективи богате на основу резултата сопственог рада, иницијатива, предузетништва и стварних стваралачких напора. Ослонцем на тржиште и конкуренцију повећаћемо нашу продуктивност и ефикасност, а тиме и реалну материјалну основу за ново запошљавање, веће личне дохотке и виши стандард. Те процесе управо отварамо сада како би они који се већ понашају реформски то непосредно осетили кроз веће личне дохотке, а да за слабости и промашаје у привређивању све више почну да сnose последице они који настоје да продуже праксу пословне и бирократске инертности и нерада. Будемо ли одлучни и истрајни на таквој радној диференцијацији коју, пре свега, врши тржиште, нема разлога да веома брзо не повећамо број присталица реформе и створимо чвршћу материјалну основу за већи лични и друштвени стандард.

● *Како ће Србија и све федералне јединице, посебно и заједно, најбоље допринети стварању услова за изградњу модерне, снажне и просперитетне Југославије?*

Ликвидирањем политике која се заснивала на личним и групним интересима и њених носилаца и успостављањем политике која ће се заснивати на економској и политичкој правди и просперитету. На доприносу за друштво без економске експлоатације, без политичке хијерархије, без националне нетрпељивости и без културне изолације.

● *Шта је југословенство данас?*

Припадност и приврженост Југославији као заједници равноправних народа и људи који заједно граде друштво без експлоатације и понижења, економски и културно развијено, богато и праведно.

● *Јесу ли три прокламоване реформе — окренуте постављању основа модерне тржишне привреде (1), изградњи демократ-*

ског политичког система (2) и трансформацији СКЈ (3) — само почетак у развоју модерне Југославије? Шта би било најважније да се у свакој од три реформе уради да би почетак био добар?

О три реформе се може говорити само условно. Ја не видим три него једну реформу. Парцијализација реформе, издвајање једне од других је и довело Југославију у ситуацију да ниједна реформа није успела. Да се реформише мора читаво друштво — од привреде до образовања. Све његове области су упућене једне на друге и зависе једне од других. Не могу се извести промене у економском систему без промена у Савезу комуниста и обратно.

Ако се буду извеле праве, неопходне промене, онда ће то бити више него реформа. Реч реформа односи се на поправке постојећег. Међутим, ми не треба ништа да поправљамо и крпимо, већ да на позитивним тековинама наше револуције, али и на новим опредељењима, која намећу развој савременог света и искуство нашег сопственог друштва, развијамо Југославију.

● *Шта Ви подразумевате под синтагмом — „социјализам по мери човека“?*

Ја мислим да социјализам који није по мери човека није социјализам. Према томе, социјализам се не дели на онај који јесте по мери човека и на онај који то није.

● *Зашто СК постаје непривлачан за младе, а религија добрим делом привлачи омладину?*

Свака организација и свака активност која не доноси бољи живот људима, а нарочито младим људима, не може очекивати њихову подршку. Већ дуже време Партија није организација која носи просперитет, па је и логично што она не привлачи младе људе. Истовремено, простор који је напустила Партија, освајају други. Не треба се узнемиравати због офанзиве религије, већ због дефанзиве Партије. Међутим, с променама у Партији и друштву које обележавају боље дане, бар на основу искуства у Србији, однос младих људи према Савезу комуниста се мења.

● *Зашто код нас национално доминира над класним?*

Доминација националних интереса у многонационалној заједници у савременом свету не би могла да гарантује просперитет те

заједнице. Напротив. Може само да буде фактор блокаде развоја. На самом уласку у ХХI век, у доба огромног техничког, технолошког, економског и културног развоја, вишенационална заједница којом доминирају издељени и међусобно супротстављени национални интереси, не може рачунати с припадношћу том свету. Она остаје на репу догађаја, изван свог времена, прегажена добом које ће се манифестовати као доба великих интеграција, зближавања и међусобне повезаности. Друштво чији делови буду разједињени, биће осуђено на стагнацију, ишчезнуће без обзира да ли је капиталистичко или социјалистичко.

● *Јесте ли и Ви поборник тезе о одвајању партије и државе? Ако јесте, објасните зашто? Има ли у томе и опасности?*

Партија пролетаријата као његова авангарда бави се идеологијом — концепцијом развоја друштва и духовном и политичком мобилизацијом за ту концепцију. Држава као организација те класе бави се реализацијом интереса радничке класе, али подједнако и реализацијом интереса свих других грађана.

● *Шта је револуционарна партија данас, шта је револуционарно?*

Револуционарна је партија која омогућава радничкој класи да живи добро и достојанствено, да управља својим радом и друштвом. Али и она партија која те вредности омогућава подједнако и свим другим људима који раде добро и поштено, а живе од свог рада, поштујући друге људе и друге народе.

● *Зашто неки „теоретичари“ идентификују српски народ с балканизмом и примитивизмом?*

Зато што ти „теоретичари“ имају комплекс од народа који је велики, храбар, који има херојску и часну историју, и који има несумњиву историјску перспективу. А тај комплекс од српског народа је, у ствари, примитивизам и инфериорност. И није заснован ни на каквом искуству. Српски народ нити је кога освајао, нити је кога угњетавао. Али има, или боље рећи, дуго је имао склоност да подноси неправде. Сада га, срећом, та склоност полако напу-

шта. Српски народ више не допушта да буде освојен и угњетаван, па се зато некима чини да је агресиван, примитиван и опасан.

- *Дефинишите политичко поштење?*

Постоји само поштење уопште, поштење које човек испољава у сваком раду, па и политичком.

Неко ко није поштен у личном животу, у професионалном раду, не може бити поштен ни у политици. И обратно, човек који је лично поштен, који поштено ради свој професионални посао, биће поштен и у политичком раду, ако се њим буде бавио. Мада, бављење политиком носи и специфичну опасност. Могућност утицаја на одлуке у вези са опредељењима и у вези с људима, могућност да се живи материјално и културно боље, могу лако и брзо да буду злоупотребљене за личне интересе и лични статус. Могуће је да човек који је претходно био сасвим скроман и веома поштен, провоциран, у извесним условима, „искушењима“ која носе моћ, власти друштвени положај, промени своје понашање и мишљење, своју личност.

Да до тога не би дошло, да би остао оно што је био пре „политике“, треба да је стабилна личност. Лично верујем да улазимо у време када у политици могу да прођу само такви људи. Тако ће и бити у мери у којој критеријуме буде постављао народ, јавност — а не моћне групе и појединци, односно у мери у којој се стварно одлучује демократски. У противном, до новог времена нећемо ни доћи или ће пут до тог времена бити спор — јер ће мера поштења бити онолика, колика буде изнуђена од јавности.

- *Какви су Ваши лични методи политичког деловања, можете ли их окарактерисати?*

Ја радим свој посао као и остали другови у руководству Србије, најбоље што могу, јавно и уз другарско поштовање људи с којима се на том послу налазим.

- *За Вас кажу да сте економски стручњак, били сте банкар, а постали сте политичар — да ли сте то очекивали, је ли то био ваш лични избор?*

До средине 1983. ја сам радио у привреди. Политика није моје професионално опредељење, иако сад радим само то. И мислим

да нико не треба да се трајно професионално бави политиком. У складу са својим стручним, политичким и личним способностима људи треба да долазе на одговорне функције у политици, да једно време остану на њима, а да се касније врате у своју професију, уступајући место другим, по мом мишљењу млађим и образованијим људима.

● *Кажу да говоре пишете сами. Ваше и усмене и писмене говоре одликује кратка, јасна, лапидарна реченица. Је ли то само дар или и вежба? Колико страних језика говорите?*

Ја се трудим да углавном пишем и говорим на начин на који мислим. Што се страних језика тиче, добро говорим енглески језик. Разумем француски, али избегавам да га употребљавам, јер је то знање само мало више од средњошколског.

● *Како се то манипулише народом, како се народ (зло)употребљава?*

Дезинформацијом, демагогијом, уценом и подмићивањем. Видите то тачно са онима који манипулишу народом.

● *Шта мислите о неким оптужбама да су демонстрације у Црној Гори подстицане из Србије?*

Скупштина Црне Горе дала је о томе званично саопштење — да никакве милитантне групе из Србије нису биле инспиратори и носиоци окупљања грађана у Црној Гори. То је, надам се, надлежно место за такву оцену.

● *Зашто се оживљавају неке старе пароле: „Слаба Србија — јака Југославија“ или „Јака Србија — слаба Југославија“... Зар није дошло време да престанемо са паролама, да их заменимо радом?*

То је преживела терминологија, као што је преживела и политика на коју се односи. Рађа се нова политика, а ако су потребне пароле, нека се смишљају пароле које ће одговарати тој новој политици.

Време које је једном прохујало, треба да остане у памћењу, као и да се из њега извуку поуке. То је све.

● *Имамо лепу земљу, богату, и способне људе. Кажемо да нам је и систем најбољи. А опет нам не иде. Како да постанемо богатији?*

Богатији ћемо постати, пре свега, онда када будемо умели да користимо оно чиме смо богати. А то значи способност да из материјалних и људских потенцијала, којима већ располажемо, стварамо много већу нову вредност и доходак. То, међутим, захтева велике промене: прво, у мотивационом механизму у коме радници поред основног личног дохотка значајан део укупних примања везују за добро пословање свог предузећа, успешну развојну политику, предузетничку и иноваторску активност и иницијативу; затим, то су промене у систему одлучивања, где ће се јасно раздвојити самоуправљачке функције од управљачких (професионалних), што значи да директоре и уопште пословодне саставе треба обавезати да буду самостални у руковођењу и да по тој логици одговарају радном колективу за пословне резултате, а не да своје евидентне професионалне грешке и пословне промашаје покривају „самоуправним одлукама“.

● *Да ли то значи да је и ту тржиште одлучујуће?*

Реч је о одлучујућој улози тржишта које објективно пресуђује како се послује и како се треба опредељивати у погледу инвестиционих и свих других одлука. То су кључни услови повећања ефикасности привређивања и, истовремено, крупне промене привредног система које чине саму срж привредне реформе. По природи ствари, ове промене морају бити јасније радницима, јер су они ти који стварају нову вредност. Они су отуд и позвани да своје класне критеријуме намећу онима који ту вредност углавном само троше, али често пресудно утичу на њену расподелу. Зато, реформа не може ни бити само привредна, већ у највећој мери и класна, како бисмо материјалну основу друштвене моћи вратили у привреду, тамо где припада, и онима који ту основу и стварају.

● *Умемо да школујемо стручњаке а не умемо да их запослимо. Како да омогућимо да стручњаци остају овде и да се врате они који су отишли?*

У условима технолошке револуције, крупних глобалних интеграционих процеса и настојања сваке земље да се што брже уклопи у модерне процесе светског развоја, знање постаје доминантан фактор привредног и друштвеног развоја. С обзиром на велики број младих и школованих људи, овакви трендови за нас представљају велику развојну предност. Зато, уместо да се праве разне рачунице о томе колико као друштво губимо одласком сваког стручњака у иностранство, треба чинити практичне потезе да се тим младим људима, ако већ не могу, бар у прво време, да буду адекватно награђени, стварају повољнији услови за рад, олакша приступ потребним информацијама и да се укаже поверење у њихов рад.

● *У чему су разлози индолентног односа према стручним кадровима?*

Главни разлог досадашњег индолентног односа према стручним кадровима крије се у постојећем начину привређивања у коме знање није било одлучујући фактор добрих пословодних резултата, па није било ни правог интереса да се „производњи“ кадрова посвети пажња, нити се много размишљало о стварним потребама и материјалним могућностима за њихово школовање. Трајно повољан амбијент за афирмацију стваралачких потенцијала остварићемо развојем оних делатности и оних предузећа где стручност и знање дају максималне економске резултате, као што је то данас случај у савременом свету. Наша је грешка што смо запоставили развој малих и средњих предузећа, која могу да запосле много висококвалификованих људи, који стварају и висок доходак и брзо се укључују у савремене научно-технолошке процесе, па се догодило да за скупе паре школујемо људе за друге, много богатије земље. Очигледно је, дакле, да ће уважавање законитости модерне робне производње у нашим условима представљати фактор који отвара перспективу за све већу употребу знања и представљати услов опстанка за све.

● *Зашто се у развоју више не ослањамо на село и зашто одређеније и ангажованије не утичемо на бројне и противуречне процесе који захватају село: богаћење и сиромашење, технички развој и малограђанштина, еманципација и новокомпоновани менталитет...?*

И поред великог природног богатства и драгоцених производних искустава наших пољопривредних произвођача, као и значајног доприноса наших научних институција у стварању нових биљних и сточних врста, раст пољопривредне производње је спор и нестабилан. Заинтересованост, посебно индивидуалних произвођача, да производе више и боље је угрожена погрешном политиком. У Комисији Председништва СР Србије за питања привредне реформе констатовали смо да је такво, неповољно стање у пољопривреди, у сукобу са основним опредељењима привредне реформе и да нам је потребна активна аграрна политика која ће омогућити модерну, тржишно оријентисану, пољопривредну производњу и целовит развој села. Желимо ли да зауставимо процес гашења села и напуштања обрадивих површина и да, с друге стране, смањимо све већи притисак становништва у неколико великих градова у Србији, морамо да водимо паметну и подстицајну политику која уважава интерес сељака, политику којом ће се на трајнијој основи стварати поверење, нарочито код младих људи. Морамо, дакле, да раскинемо са идеолошким предрасудама према индивидуалном произвођачу и приватној својини.

● *Има се утисак да су сељаци постали неповерљиви?*

Они за то имају много разлога. Сељаци морају да буду сигурни да ћемо им у сваком погледу помагати и подстицати их, да ћемо их подржавати у њиховој тежњи да развијају право и слободно задругарство итд; затим, да идемо ка стварању организованог и сређеног аграрног тржишта где се постиже сигурност продаје, као и стабилно кретање производње и цене. Најзад, целовит развој села захтева побољшање свих врста комуникација у унутрашњости Србије, плански развој села с њиховом специфичном улогом у целовитој мрежи насеља, затим увођење посебних програма образовања пољопривредних произвођача и др. Верујем да ће се сви ови и други неопходни културни услови живота брже развијати, ако пољопривредну производњу у сеоским подручјима више везујемо за специјализоване производе, здраву храну, туристичку привреду, извозне програме, јер сви ти облици економске активности, осим повећања дохотка истовремено значе брже отварање и укључивање села у модерну привреду и друштво.

● *Као и политичка руководства издељена је и штампа. Свако има своју штампу, а она своје газде. Сматрате ли то деформаци-*

јом улоге штампе у систему, је ли то недостојно подаништво и слугеранство новинара? Шта уопште мислите о штампи данас?

Наша штампа је југословенска, колико је и држава југословенска. Поделе у друштву су се одразиле на поделе у штампи. Свака република, па и покрајина, има своју штампу. Она изражава доминантну политику своје средине. Отворена, прогресивна, хумана оријентација у штампи изражава отворену, хуману и прогресивну оријентацију средине у којој делује. И обратно, селективна, конзервативна и цинична оријентација у штампи изражава одговарајућу политичку и друштвену климу своје средине.

Не може се од штампе очекивати да буде објективнија од централних комитета, скупштина и влада! Ако би то могла, ако би то била, припала би јој велика, историјска заслуга за одбрану Југославије, социјализма и људског достојанства.

● *Чиме објашњавате велики интерес за вашу личност и понашање у земљи и у свету и како то утиче на ваш рад?*

Нисам компетентан за те социо-психолошке оцене. Могу да кажем само да ме поверење које људи према мени изражавају обавезује да оно што радим — радим озбиљно и најбоље што могу.

Што се тиче утицаја на мој рад, смета ми што у део тог поверења спада и понекад претерана брига за мене, коју показују свим добронамерни људи. Том бригом за моју безбедност они понекад узнемиравају моју породицу и мене и тако праве већу штету него корист.

● *Како замишљате модерну Србију?*

Са 10 хиљада долара по глави становника. Из тога произлазе одговарајуће фабрике, научне и културне институције, школе, болнице, улице, хотели, излози, одећа, радне навике, слободно време, очекивања...

● *У погледу решавања косовске ситуације да ли су ваша очекивања оптимистичка или песимистичка?*

Апсолутно оптимистичка, упркос недавној ескалацији сепаратистичких нада. Нема те силе која ће зауставити ликвидацију по-

следица контрареволуције на Косову. У супротном, то би значило мирење са угроженошћу опстанка земље. Ако се Косово не би решило, нема ни Југославије. Зато песимизам не долази у обзир.

- *Како да СКЈ поврати поверење народа?*

Тако што ће да га заслужи. Кад Савез комуниста буде допринео да се живи боље, праведније и достојанственије. Кад његов допринос тим променама буде видљив. И кад се у Савезу комуниста, а нарочито у његовом руководству, буду налазили људи које народ цени и којима се поноси, а не они о којима има лоше мишљење и којих се стиди.